

dr hab. Janusz Stopyra

Wrocław, 1.08.2017

Instytut Filologii Germańskiej

Uniwersytet Wrocławski

Ocena rozprawy doktorskiej mgra Błażeja Garczyńskiego pt. „Kognitive Analyse von Verbalpartikeln *af, til, op* und *ned* in dänischen Phrasalverben”, 245 s.

Przedmiotem przedłożonej mi do oceny rozprawy doktorskiej jest kognitywna analiza czterech wybranych partykuł czasownikowych *af, til, op* i *ned* występujących w duńskich czasownikach frazowych. W pierwszych rozdziałach swojej pracy Autor podejmuje próbę opisu terminologii kognitywnej w dotychczasowych dziełach tego zakresu tematycznego. Na wstępie odnosi się do dziedzin wiedzy mogących mieć wpływ na powstanie i rozwój lingwistyki kognitywnej. W dalszej części pracy odnajdujemy opis specyfiki lingwistyki kognitywnej, w tym także jej porównanie do językoznawstwa generatywnego. Odnajdujemy tam definicje i opis takich kategorii jak schematy wyobrażeniowe, wyidealizowane modele kognitywne, prototyp czy metafora. Z kolei Autor przechodzi do opisu czasownika z perspektywy klasycznej (gramatyka Helbiga&Buschy, 1996) i kognitywnej, definiując dalsze przydatne dla przeprowadzonego badania terminy kognitywne. Wypracowany w ten sposób model opisu Doktorant stosuje z kolei w analitycznej części pracy. Badany w pracy zakres to czasowniki partykułowe, nadrzędne dla czasowników złożonych z prewerbem oraz czasowników rozdzielnych – czasowników partykułowych z postwerbem, tj. czasowników frazowych. Pracę zamyka obszerny zestaw literatury.

Przechodząc od pierwszego do ostatniego rozdziału części teoretycznej czytelnik napotyka na spokojną narrację i ciekawe ujęcie tematu. Autor stara się pisać w sposób komunikatywny i poszczególne kategorie ujmować w sposób „zdroworozsądkowy”, dokładnie je wyjaśniając. Podjęty w badaniu zakres nie stanowił dotychczas przedmiotu szczegółowych analiz, a opis kognitywny duńskich czasowników, według mojej wiedzy, nie był podejmowany w ramach prac naukowych Katedry, co jest kolejnym walorem badania. Praca wraz z poszczególnymi rozdziałami ma przemyślaną kompozycję.

Własnego wkładu Doktoranta do badanej dziedziny wiedzy trudno więc nie zauważyć. Za główny punkt swoich badań przyjmuje on kategoryzacje znaczeniowe. Do opisu badanego zjawiska językowego wykorzystuje zarówno elementy opisu strukturalistycznego, jak i kognitywnego. Pierwsze rozdziały części teoretycznej przedstawia z całą pieczołowitością, choć w niektórych fragmentach czytelnik może odnieść wrażenie pewnej niespójności, zwłaszcza przy przechodzeniu od części opisu klasycznego do kognitywnego oraz od treści bardziej rudymenarnych do szczegółowych (te ostatnie noszą raczej znamiona dodatków typu *Exkurs*). W miarę pisania Autor jednak wyraźnie „rozkręca się” i niespójność ta w dalszych rozdziałach części teoretycznej zupełnie zanika. Z klasycznych elementów opisu czasownika wybiera ważne z punktu widzenia pracy zagadnienia m.in. aspektu czy rodzaju

czynności. Ustosunkowuje się także do pojęcia 'części mowy'. Stanowiące integralną część opisywanych czasowników przyimki i przysłowki ujmuje łącznie jako partykuły. Jako kryterium wybiórcze dla czasowników frazowych stosuje m.in. akcent (jak u tzw. *tryktabsforbindelser*). Jako podstawowe uznano znaczenia przestrzenne, pierwotne w stosunku do metaforycznych. Mgr Garczyński skupia się na wybranych terminach, które od czasu do czasu powracają w przebiegu pracy, co jest kolejnym jej walorem. Zwraca także uwagę Jego dobra znajomość literatury przedmiotu. Na uwagę zasługuje również uwzględnienie aspektu glottodydaktycznego pracy.

Przedstawione koncepty kognitywne wydają się być intuicyjnie jasne. Omawiając opozycje klasyczne Autor sięga aż do arystotelesowskiej teorii 'substancja a przypadłość'. Jako opozycję do modelu klasycznego przedstawia odchodzącą od binarności teorię „rozmytych kategorii” ('fuzzy edges'), nawiązując z kolei do teorii gier Wittgensteina.

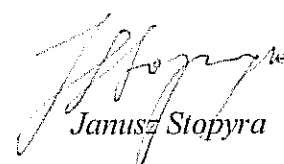
Doktorant odważnie wchodzi w obszar treści kognitywnych. Kilka stron swojej pracy poświęca wyjaśnieniu pojęcia prototypu i czyni to w sposób bardzo udany. Również bardzo udana jest podjęta przez Niego próba scharakteryzowania pojęcia metafory, także pod kątem możliwości jej doświadczalnego zbadania. Wiedza mierzona kategoriami kognitywnymi jest z pewnością trudniejsza do doświadczalnej weryfikacji, niż wiedza oparta na binarnych kategoriach klasycznych, jest również mniej wyrazista od zerojedynkowego modelu klasycznego – który z kolei jest jednak większym uproszczeniem. Nic więc dziwnego, że Doktoranta pociąga system kategorii kognitywnych i ma On pełne prawo opowiedzieć się po ich stronie.

W dalszych rozdziałach części teoretycznej Doktorant rozważa m.in. możliwość stworzenia modelu kognitywnego pokrywającego możliwie wszystkie jego realizacje kontekstowe. Osiąga tu większą płynność i spójność, pisze z większym zapalem i zaangażowaniem. Gdyby jednak wziąć pod uwagę przydatność pracy do wydania jej drukiem, to całość wymaga jeszcze przeprowadzenia w niej uporządkowania. To samo dotyczy przypadku rozważenia przydatności całości pracy do celów dydaktycznych.

W rozdziale 5.3 na str. 83 Autor wprowadza pojęcie 'trajektor' na przykładzie zwrotu *Ein Buch auf dem Tisch* i trajektorem nazywa *Tisch*, podczas gdy na tej samej stronie pojęciem 'Figur' określa *Buch*, a umieszczony na tejże stronie przypis 16 stawia znak równości pomiędzy terminami 'trajektor' i 'figur', co jest niewątpliwą niekonsekwencją. Pozycji Rajnik (2009) oraz Thisted Petersen (2005) brak w bibliografii. Występujące w pracy usterki językowe przekazują Doktorantowi w osobnym zestawieniu.

Część korpusowa liczy 895 jednostek, w obrębie których każdorazowo umieszczono jedno znaczenie postwerbu i towarzyszące mu zdanie przykładowe. Uwzględniono tu również znaczenia metaforyczne. Autor, zgodnie ze swoją wcześniejszą zapowiedzią, skrzętnie wynotowuje liczne przykłady użycia czasowników frazowych systematycznie uporządkowanych według przynależących do nich partykuł, każdorazowo zaznaczając przy tym trajektor, landmark i in. elementy opisu. Trafna jest też obrona przez Doktoranta strategia sprawdzania słów znalezionych w ODS także w innych słownikach. Zwraca On uwagę m.in. na ewentualne różnice znaczeniowe pomiędzy danym czasownikiem z prefiksem i z oddzielną partykułą (*opbyde – byde op*). Zgodnie z zapowiedzią Doktoranta znaczeniowe zastosowania czasowników zbliżonych do prototypu trudno niekiedy od siebie odróżnić (np. partykuła *af* oznaczająca oddalanie się, oddzielanie się itp.). Niuanse znaczeniowe bywają także bardzo szczegółowe (np. partykuła *af* oznaczająca ‘tworzenie kopii’). Podsumowując rozdziały poświęcone partykułom Autor tworzy modele kategorii radialnych każdorazowo rozmieszczając graficznie utworzone wcześniej koncepty wokół ustalonego dla każdej partykuły prototypu. Pod koniec części korpusowej wynotowuje uzyskane wyniki. Zestawiony i oznaczony w powyższy sposób korpus w dużym stopniu ułatwia zrozumienie poszczególnych przykładów i może zostać wykorzystany w nauczaniu języka duńskiego. W części korpusowej Autor tworzy także udane generalizacje, jak np. *vorbringen – ‘aussprechen, bauen, aufsetzen, produzieren o. Ä.’* (dla partykuły *op*).

Podsumowując należałoby podkreślić nowatorskość przeprowadzonego badania, stały system terminologiczny czy też obszerną, konsekwentnie zestawioną część korpusową. W mojej ocenie omówiona powyżej praca spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, proszę więc o jej przyjęcie.

Janusz Stopyra